

УДК: 354:631.1

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Пилипенко К.А. – к.е.н., доцент, Полтавська державна аграрна академія

Постановка проблеми. Першочерговість уваги до аграрного сектору зумовлюється незамінністю сільськогосподарської продукції та продовольства в життєдіяльності людини і суспільства, його винятковою соціальною значимістю. Аграрний сектор України з його базовою складовою, сільським господарством є системоутворюючим в національній економіці, що формує фактори збереження суверенності держави – продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку держави, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки, утворює ринок сільськогосподарської продукції та продовольства. Український аграрний сектор з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що на даному етапі може стати локомотивом розвитку національної економіки, дати імпульс інвестиційному, технологічному та соціальному піднесенню у державі.

Стан вивчення проблеми. На актуальність проблеми продовольчої безпеки, як пріоритету агропродовольчої політики, вказують численні теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема праці А.І. Алтухова, В.Я. Амбросова, Ю.Д. Білика, В.П. Галушка, О.І. Гойчука, А.В. Гордєєва, Р.М. Дацків, С.М. Кваші, О.В. Кочетков, І.І.Лукінова, Л.О. Мармуль, Р.В. Марков, П.Т. Саблука, В.О. Точиліна, Л.М. Худолій, Г.В. Черевка, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина, наукового доробку вчених, які займаються проблемами національної безпеки.

Протягом більше десяти років у країні спостерігається одноманітне жорново-вуглеводне харчування більшої частини населення. Про стан прихованого голоду свідчить дефіцит у раціоні основних макро- та мікроелементів. Причиною цього є погіршення економічної доступності населення до продовольства, що обумовлено низькими його доходами.

Таким чином, проблема продовольчої безпеки в сучасних умовах вимагає до себе особливої уваги, що пов'язано з негативними чинниками, які впливають на її стан. Нині показники, що характеризують споживання продуктів харчування населенням України і визначають рівень її продовольчої безпеки, знизились до критичної межі, що обумовлює важливість та своєчасність досліджень зазначеної проблеми.

Результати дослідження. Нині національна продовольча безпека розглядається як стійкість функціонування агропродовольчої системи. Наявність базових продуктів харчування та їх фізична доступність забезпечується вітчизняним сільськогосподарськими товаровиробниками, рівень і темпи розширеного відтворення якого є основою національної продовольчої безпеки та реалізації його експортного потенціалу. Економічна доступність продовольства

характеризується рівнем розвитку економіки, який визначає розміри доходів, що дозволяють населенню купувати необхідні продукти харчування за цінами, що встановлюються на продовольчому ринку.

Агропродовольча сфера являє собою один з об'єктів управління аграрної політики, на який покладається завдання формування пропозиції на продовольство. Одночасно потрібним є формування попиту на нього, тому у даному випадку необхідним є системний підхід, що передбачає визначення пріоритетів за кожним напрямом аграрної політики з подальшим їх розглядом у взаємозв'язку. Заходи щодо аграрних товаровиробників та переробних підприємств доповнюються заходами щодо підприємств сфери торгівлі і населення. Продовольча безпека формується на основі холистичного підходу, який передбачає тісний взаємозв'язок між всіма складовими зазначеного процесу.

Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 затверджено Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [1]. При цьому індикаторами продовольчої безпеки визначено:

1) добову енергетичну цінність раціону людини, що визначається як сума добутоків одиниці маси окремих видів продуктів, які споживаються людиною протягом доби, та їх енергетичної цінності. Граничний (пороговий) критерій встановлений у 2500 ккал на добу, при цьому 55,0 % добового раціону повинні забезпечуватися за рахунок споживання продуктів тваринного походження.

2) забезпечення раціону людини основними видами продуктів, що визначається як співвідношення між фактичним споживанням окремого продукту та його раціональною нормою.

3) достатність запасів зерна у державних ресурсах, що визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно. Граничним (пороговим) критерієм для зазначеного показника вважається його 17,0 % рівень, що відповідає 60 дням споживання.

4) економічну доступність продуктів, що визначається як частка сукупних витрат на харчування у загальному підсумку сукупних витрат домогосподарств. Граничним (пороговим) критерієм для зазначеного показника вважається його 60,0 % рівень.

5) диференціацію вартості харчування за соціальними групами, що відстежується в динаміці та розраховується як співвідношення між вартістю харчування 20,0 % домогосподарств з найбільшими доходами та вартістю харчування 20,0 % домогосподарств з найменшими доходами.

6) ємність внутрішнього ринку окремих продуктів, що відстежується в динаміці та визначається у натуральному виразі як добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення.

7) продовольчу незалежність за окремим продуктом, що визначається як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку. Граничним (пороговим) критерієм для зазначеного показника вважається його 30,0 % рівень.

Враховуючи вищевикладене, основним критерієм ефективності аграрної політики є стан продовольчої безпеки країни, який визначається широким

спектром взаємозалежних показників, що систематизуються у відповідні групи і характеризують:

I. Стан забезпечення населення якісною і безпечною продукцією (рівень захворюваності населення, пов'язаний з недостатнім чи нераціональним харчуванням; стан контролю за дотриманням якості і безпеки продовольчої продукції; розвиток інформаційної діяльності, спрямованої на поліпшення забезпеченості населення якісним і безпечним продовольством; обсяг окремих видів продовольчої продукції, що виробляється за міжнародними стандартами якості в загальному обсязі її виробництва).

II. Рівень споживання населенням продуктів харчування (фактичне споживання окремих видів харчових продуктів в розрахунку на душу населення; споживання продуктів харчування в домогосподарствах з дітьми в залежності від кількості дітей у їхньому складі; споживання продуктів харчування в домогосподарствах за децильними (10,0 %) групами за рівнем середньодушових сукупних витрат).

III. Економічну (вартість набору продуктів харчування відповідно до раціональних норм їхнього споживання; рівень середньомісячної номінальної і реальної заробітної плати; розподіл населення за рівнем середньодушових сукупних витрат; частка сукупних і грошових витрат на продукти харчування в загальній структурі витрат населення; індекс споживчих цін на продовольчі товари, в т.ч. у розрізі окремих видів товарів; рівень монополізації продовольчого ринку) і фізичну (структура джерел реалізації продовольчих товарів на ринку; наявність мережі роздрібної торгівлі у розрахунку на 10 тис. чол.; чисельність торгових місць на продовольчих ринках у розрахунку на 10 тис. чол.; чисельність приватних підприємств у сфері торгової діяльності на відповідній території; стан розвитку оптової торгівлі продовольчими товарами; наявність основних видів продовольчих товарів у роздрібній торговій мережі (чи на ринках) на відповідній території (міста, селища, села); асортимент продовольчих товарів у роздрібній торговій мережі на відповідній території) доступність продовольства.

IV. Стійкість продовольчого ринку (визначається рівнем роздрібних і закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію з урахуванням нормативної рентабельності її виробництва) і ступінь його незалежності (частка імпортованих товарів у загальній структурі реалізації; рівень залучення місцевих можливостей агропромислових структур щодо насичення локальних ринків продукцією власного виробництва, що вимірюється у відсотках продажу окремих видів продовольчих товарів місцевого виробництва в загальному обсязі їхньої реалізації; рівень самозабезпеченості продовольчими товарами; обсяг запасів продовольства; баланс зовнішньої торгівлі продовольчими товарами);

V. Рівень розвитку агропродовольчої сфери (частка агропродовольчої сфери у формуванні валового внутрішнього продукту; обсяги виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів; урожайність основних видів сільськогосподарських культур; продуктивність худоби і птиці; частка господарств населення у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції; рентабельність виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів; фінансові результати діяльності сільськогосподарських і переробних підприємств; обсяги інвестицій

в агропродовольчу сферу, у т.ч. іноземних; рівень державної підтримки аграрних товаровиробників).

VI. Природно-ресурсний потенціал і ефективність його використання (площа ріллі в розрахунку на 1 жителя; родючість землі, у т.ч. в розрізі окремих територій; частка деградованих земель у загальній їхній структурі; рівень розораності земель і ін.).

Враховуючи безліч завдань, що визначають проблему продовольства, а також складність їх вирішення, можна зробити висновок про те, що продовольча безпека країни забезпечується сукупністю економічних та соціальних умов, пов'язаних як з розвитком сільського господарства і всього агропромислового комплексу, так і з загальним станом національної і світової економіки.

Розвиток аграрного сектору спроможний здійснити потужний вплив на економічну динаміку в Україні, зважаючи на значні перспективи його капіталізації та прогнозоване довгострокове підвищення попиту на світових ринках основних видів аграрної продукції. З огляду на це вітчизняний аграрний сектор може стати «локомотивом» модернізації країни, здатним створити синергетичний ефект розвитку економіки країни.

Водночас ситуація на світових ринках продовольства спроможна сформувати довгостроковий тренд зростання експорту аграрної продукції з України без урахування потреб внутрішнього ринку країни, а також динамічного підвищення цін на продовольство на внутрішньому ринку синхронно із зростанням світових цін. Зростання зовнішнього попиту може спричинити ризики виникнення дефіциту окремих видів сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку України та робить критично важливими завдання підвищення ефективності державного регулювання аграрного ринку та гарантування продовольчої безпеки держави, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на сучасних інноваційно-технологічних засадах і розвитку аграрної галузі як високоефективної, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішньому ринках галузі економіки, створення міцної економічної основи для забезпечення соціально-економічного розвитку українського села. Зважаючи на зазначене, завданнями модернізації продовольчої безпеки в аграрній сфері у середньостроковій перспективі є:

– продовження формування нормативно-правового поля для створення ефективного механізму ринкового обороту земель сільськогосподарського призначення;

– реорганізація державного управління агропромисловим комплексом, формування управлінського персоналу, здатного ефективно здійснювати управління сільськогосподарським розвитком;

– підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, доведення рівня споживання населенням харчових продуктів до науково обґрунтованих норм;

– прискорення технічної і технологічної модернізації сільського господарства;

– створення умов для запровадження систем якості та екобезпеки продуктів харчування з усього агропродовольчого ланцюга за принципом «з лану до столу»;

- збільшення частки сільськогосподарських підприємств у виробництві молока, м'яса та іншої тваринницької продукції;
- посилення здатності сільгосптоваровиробників до ефективного функціонування в умовах ринкових механізмів господарювання;
- розвиток інфраструктурних об'єктів аграрного сектору (дороги, порти, зернові елеватори, овоче- та фруктовосховища, інфраструктура оптової торгівлі тощо);
- забезпечення сталого розвитку сільських територій, розбудови соціальної інфраструктури сільських територій, сільського зеленого туризму, інших видів підприємницької діяльності, не пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом, для підвищення рівня зайнятості та доходів сільського населення.

Унаслідок модернізаційних процесів має відбуватися підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу галузі з урахуванням вимог щодо охорони ґрунтів і раціонального сільськогосподарського землекористування, завершення формування організаційних та економічних механізмів державного регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, удосконалення механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва, подальший розвиток кооперації на селі, сталий розвиток сільських територій і сприяння реалізації підприємницьких ініціатив селян. Має бути опрацьована нова інформаційна, законодавча, методична та економічна база науково обґрунтованого врахування екологічних та економічних показників при розробленні та запровадженні адаптивно-ландшафтних систем землеробства в сучасних умовах.

Висновки. Процес формування продовольчої безпеки передбачає тісний взаємозв'язок між агропромисловою, сільськогосподарською, продовольчою, зовнішньоекономічною політикою, діяльністю щодо забезпечення якості і безпеки продовольства та раціонального харчування населення. Вплив на агропродовольчу сферу, яка формує пропозицію на продовольство, доповнюється заходами стимулювання попиту на нього шляхом реалізації соціальних програм, метою яких є забезпечення достатнього рівня харчування усіх категорій населення, забезпечення ефективної зайнятості, демонополізації продовольчого ринку, здійснення цінової політики щодо обмеження рентабельності та торговельних націнок на базові продукти харчування до економічно обґрунтованого рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Деякі питання продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України № 1379 від 5 грудня 2007 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 93. – С. 34.
2. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 7. - С. 143 - 153.
3. Гордеев А. В. Продовольственная безопасность России / Гордеев А. В., Алтухов А. И., Вермель Д. П. // Аграрная наука. – 1999. - №9. – С. 2-4.
4. Гойчук О. І. Продовольча безпека в Україні і світі / О. І. Гойчук. – К. : Наукметодцентр аграрної науки, 2003. – 114 с.

5. Кочетков О. В. Формування системи показників продовольчої безпеки України / О. В. Кочетков, Р. В. Марков // Економіка АПК. – 2002. – № 9. – С. 142-148.

УДК 338.43:316.422

СУЧАСНА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АПК

Подаков Є.С. – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Найважливіша складова частина економіки більшості держав - агропромисловий комплекс (АПК), де виробляється життєво важлива для суспільства продовольча продукція і зосереджено величезний економічний потенціал. Розвиток АПК, що ґрунтується на вітчизняній продукції і сировині, значною мірою визначає рівень соціально-економічних відносин у суспільстві, продовольчої безпеки держави. На підприємствах, які працюють на село, рівень рентабельності практично завжди значно вищий, ніж у сільському господарстві. При стабільному стані економіки один селянин забезпечує роботою 7-8 працівників інших галузей із заробітною платою значно вищою, ніж в аграрному секторі.

Сільське господарство - найменш доходна галузь світової економіки. Навіть у сприятливих природних умовах вона може функціонувати стабільно і прибутково лише за значної підтримки держави. У результаті аграрної реформи в країні сформовано багатоукладне ринкове сільське господарство. Тим часом лібералізація економіки, не доповнена заходами державного регулювання, поспішність, а нерідко і помилковість вибору пріоритетів у проведенні реформ, скорочення бюджетної підтримки, кредитна й податкова політика, яка не враховує специфіку аграрного виробництва, та ряд інших факторів призвели АПК до кризи.

Досвід інших країн свідчить, що у такому становищі не обійтись без органічного поєднання заходів державного регулювання і підтримки на всіх рівнях управління з одночасним усебічним використанням внутрішніх резервів галузі. Звичайно, основне навантаження в становленні АПК припадає безпосередньо на товаровиробників. Реальна державна підтримка агросфери сприятиме зростанню вітчизняного виробництва, забезпеченню країни власними продовольчими товарами. Це - один з пріоритетних напрямів економічної політики в багатьох країнах світу, який розглядається як необхідний інструмент аграрної політики в умовах ринку.

На сьогодні важливу роль для України відіграє сільське господарство, розвиток якого в свою чергу, залежить від активної державної підтримки. Саме держава прийняттям законів усуває негативні тенденції та сприяє позитивній динаміці розвитку сільського господарства. Як свідчить зарубіжний досвід, державна підтримка є обов'язковим компонентом аграрної політики.